Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta

VNS 2/2022 vp Valtioneuvoston selonteko julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2023–2026

Kuntatalouden tila on vahvistunut aikaisemmista ennusteista

Julkinen talous painui finanssikriisin alkuvuosina alijäämäiseksi. Julkisen talouden alasektoreista suurin alijäämä kasaantui valtiolle. Alijäämä pieneni 2010-luvulla erittäin hitaasti ja samalla sosiaaliturvarahastojen ylijäämä kutistui. Vuonna 2020 koronapandemia heikensi julkisen talouden tilaa jälleen voimakkaasti, eikä tilanne näytä korjaantuvan ennustevuosina nopeasta koronaelpymisestä huolimatta. Julkisen talouden menot ja tulot ovat rakenteellisessa epätasapainossa.

Julkisen sektorin nettoluotonanto sosiaaliturvarahastoissa, valtiolla ja paikallishallinnossa 1975–2026, suhteessa bruttokansantuotteeseen. Lähde Tilastokeskus, valtiovarainministeriö

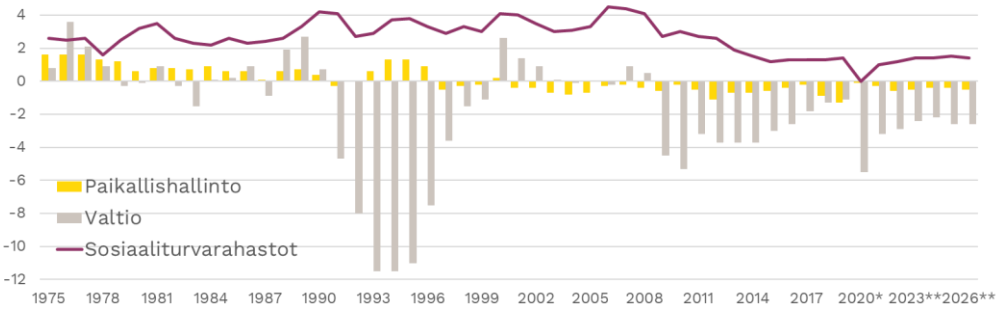

Valtion koronatuki kunnille, poikkeuksellisen suuret rahoitustuotot kunnissa sekä ripeä verotuottojen kasvu ovat kuitenkin vahvistaneet kuntatalouden tilaa 2020–2021. Myös kuntatalouden kehitysarvio on vahvistunut edellisistä ennusteista. Tästä huolimatta kuntataloudessa vallitsee keskipitkällä aikavälillä lievä rakenteellinen alijäämä eli tulot eivät riitä rahoittamaan kaikkia käyttötalouden menoja ja investointeja. Akuutti talouskriisi vaivaa kuitenkin vain pientä joukkoa kuntia. Painelaskelmien mukaan vaikein tilanne näyttäisi olevan alle 2 000 asukkaan kuntakokoryhmässä. Kuntatalouden ennuste saavuttaa hallituksen sille asettaman nimellisen rahoitusasematavoitteen vuonna 2023 (nettoluotonanto -0,5 % suhteessa bruttokansantuotteeseen).

CC BY

Suomen Kuntaliitto
www.kuntaliitto.fi
etunimi.sukunimi@kuntaliitto.fi

Finlands Kommunförbund
www.kommunforbundet.fi
fornamn.efternamn@kommunforbundet.fi

Valtion kuntalinjaukset ovat lähellä neutraalia, mutta sisältävät jälleen uuden valtionosuusleikkauksen

Kuntatalouden toimintaympäristö on poikkeuksellisessa myllerryksessä tehtäväkentän muutosten, koronapandemian, lakon ja turvallisuusuhkien keskellä. Vuoden 2023 alussa toteutuu kaikkien aikojen mittavin julkisen sektorin rahojen, henkilöstön, omaisuuksien ja sopimusten uudelleenjärjestely sote- ja pelastustoimen palvelujen järjestämisvastuun siirtyessä hyvinvointialueille. Uudistus muuttaa yksittäisten kuntien taloutta ja kasvattaa suhteellista velkaantuneisuutta rajusti. Työ- ja elinkeinopalvelujen järjestämisvastuun on määrä siirtyä kunnille vuonna 2024. Näiden äkillisten muutosten ohella kuntien toimintaan on vaikuttanut jo pitkään väestön ikääntyminen ja kasvava palvelutarve, maassamuutto sekä yhä voimistuva työvoimapula.

Sanna Marinin hallituksen tavoitteena on pitää kuntatalous koko maan tasolla neutraalina suhteessa valtion päätösperäisiin toimiin. Kuntien tehtäviä ja velvoitteita vähentävät, lisäävät tai laajentavat toimenpiteet kompensoidaan kunnille täysimääräisesti. Lisäksi hallitus kompensoi kunnille veroperusteiden muutoksista kunnille aiheutuvat verotuottomenetykset. Valtio on sitoutunut korvaamaan kunnille myös sekä koronaepidemiasta että Ukrainan sotaa pakenevien henkilöiden palveluista aiheutuvat lisäkulut.

Valtion toimenpiteiden yhteisvaikutus kuntatalouteen on julkisen talouden suunnitelman mukaan lähellä neutraalia. Suhteessa aikaisemmin tehtyihin kuntapäätöksiin vuoden 2023–2026 julkisen talouden suunnitelma sisältää vain vähän kokonaan uusia kuntiin kohdistuvia linjauksia.

Osana hallituksen jo vuoden 2021 kehysriihessä sopimaa 370 miljoonan euron säästöjen kokonaisuutta kuntien peruspalvelujen valtionosuuteen kohdistetaan vuonna 2023 uusi 43 miljoonan euron leikkaus. Vuodesta 2024 lähtien lakisääteisten peruspalvelujen valtionosuutta vähennetään pysyvästi 33 miljoonalla eurolla. Toisaalta valtionosuuksia lisätään noin 344 miljoonalla eurolla sote-siirtolaskelmaan liittyneen tasokorjauksen vuoksi. Uusi JTS-linjaus on myös ammatillisen koulutuksen rahoituspohjan paikkaaminen, josta kuntatalouteen arvioidaan kohdistuvan noin 37 miljoonaa euroa.

Julkisen talouden ennusteeseen kohdistuu monia alasuuntaisia riskejä

Julkisen talouden suunnitelman varsin positiivista kuntatalouden ennustetta varjostaa se, että taloudellisesti tiukkoina aikoina kuntatalouteen tullee valumaan myös jatkossa uusia, kuntien tulopohjaa heikentäviä päätöksiä. Julkisen talouden tilaan kohdistuu myös poikkeuksellisen paljon alasuuntaisia riskejä, jotka voivat heikentää julkisen sektorin tulokehitystä tai lisätä uudistusten kustannuksia odotettua enemmän.

Kunnissa menopaineita syntyy muun muassa palvelujen digitalisoinnista, sote- ja TE-palvelu-uudistuksen valmistelusta ja ohjeistamisesta,

työttömyysvastuista, energiainvestoinneista sekä muista kestävän kasvun edellyttämistä rahoitusvastuista ja -investoinneista.

Paikkakunnittain kustannuspaineet ovat erittäin korkeat myös Venäjän Ukrainassa aloittaman sodan ja sen kerrannaisvaikutusten vuoksi. Hallituksen kompensaatiot eivät ulotu kattamaan kaikkia taloudellisia menetyksiä, joita kunnille aiheutuu sodan käynnistämistä kustannus- ja korkopaineista, uusista kilpailutuksista, alaskirjauksista ja verotuottojen sekä tuloutusten pienentymisestä.

Huomioita työ- ja elinkeinoministeriön hallinnonalalta

Julkisen talouden ohjelmassa todetaan, että työikäisen väestön määrän supistuminen heikentää talouden kasvumahdollisuuksia ja julkisen talouden rahoituspohjaa. Julkisen talouden vahvistamisen näkökulmasta yksi keskeisimmistä keinoista onkin todettu olevan työllisyyden lisääminen ja työttömyyden vähentäminen. Tätä tavoitetta palvelevat sekä yritysten kasvua tukevat T&K panostukset, että työvoiman tarjontaa vahvistavat resursoinnit osaamisen kehittämiseen, työllisyyspalveluihin ja työperäiseen maahanmuuton tukemiseen.

Työmarkkinoiden nopea muutos (digitalisaatio, vihreä siirtymä, etätyö, alustatalous) lisää työvoimapalveluiden tarvetta, kun entistä useammat henkilöt joutuvat vaihtamaan ammattia työuransa aikana. Tuki näissä murrosvaiheissa lyhentää työttömyysjaksoja ja nopeuttaa henkilöiden työllistymistä samalla kun se pienentää syrjäytymisen riskiä. Työttömyysjaksojen minimointi on keskeistä myös työvoiman tarjonnan vahvistamisen näkökulmasta.

Selonteon mukaan hallitus on sitoutunut pitkäjänteiseen työhön työllisyysasteen nostamiseksi tekemällä päätöksiä, joilla voidaan saavuttaa arviolta 80 000 lisätyöllistä. Työllisyysasteen nousu on hallitusohjelmassa tulopohjan keskeisin yksittäinen elementti. Merkittävimmät toimenpidekokonaisuudet ovat työttömyysturvan lisäpäivistä luopuminen, pohjoismainen työnhakumalli, työ- ja elinkeinopalveluiden kuntasiirtoon liittyvä rahoitusuudistus, työttömyysturvan työssäoloehdon euroistaminen sekä oppivelvollisuuden laajennus.

Velvoitetyöllistämisestä on tulossa kunnille lisälaskua

Palkkatukea myönnetään nykyisin myös sellaisiin tehtäviin, jotka siirtyvät hyvinvointialueiden vastuulle vuodesta 2023 alkaen. Selvityksessä on karkeasti arvioitu, että noin kolmasosa nykyisestä kuntien palkkatuesta voisi kohdentua jatkossa hyvinvointialueille. Työ- ja elinkeinoministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön pääluokissa palkkatukea koskevaa avustusta on siirtymässä hyvinvointialueille v. 2023 arviolta yhteensä 35 milj. euroa.

Tässä yhteydessä ei ole huomioitu, että 55+ -uudistus tulee lisäämään kuntiin sijoitettavien velvoitetyöllistettyjen määrää. Palkkatukiuudistuksen mukaan

kunnille ei myöskään tulla jatkossa enää korvaamaan velvoitetyöllistämiseen liittyviä palkan sivukuluja. Näiden kahden uudistuksen yhteisvaikutuksena kuntien kustannukset tulevat nousemaan reilusti.

Pohjoismaisessa työvoimapalvelumallissa resurssien tulisi riittää myös asiakkuuksien vaikeampaan päähän

Toukokuun alussa käynnistyvä pohjoismainen työvoimapalvelulumallin tavoitteena on muuttaa työvoimapolitiikan suuntaa passiivisesta aktiiviseen ja kohdentaa palveluita nykyistä tehokkaammin. Kuntaliitto nostaa esille huolensa resurssien riittävyydestä ja niiden järkevän ja perustellun käytön hyödyllisyydestä. Yksilöllisten ja räätälöityjen työllisyyspalvelujen edellytys on, että niiden toteuttamiseen on varattu riittävät resurssit. Vaikka resursointi ei yksin ratkaise Suomen työttömyysongelmaa, sillä on merkitystä niin TE-palvelun kuormituksen kuin työttömien asiointikokemuksenkin kannalta. Järjestelmä itsessään ei saisi lisätä työttömien syrjäytymistä asettamalla väärille ihmisille vääränlaisia kannusteita tai ohjaamalla heitä heille sopimattomien palveluiden piiriin.

Kuntien osaamiskeskustoiminnan ja maahanmuuttajien ohjaus- ja neuvontapalveluiden rahoituksen jatkamisesta tehty päätös helpottaa

Kotoutumispalveluja kehitetään usein hankerahoituksella. Kuntaliitto pitää tärkeänä päätöstä kuntien osaamiskeskustoiminnan ja maahanmuuttajien ohjaus- ja neuvontapalveluiden rahoituksen jatkamisesta. Rahoituksen riittävyys ja pitkäjänteisyys ovat edellytyksiä toiminnalle asetettujen tavoitteiden ja toimenpiteiden toteutumiselle.

TE2024 -uudistuksen taloudelliset vaikutukset on tunnistettava

TE2024 -uudistus ei vielä näy julkisen talouden suunnitelmassa. Uudistuksen taloudelliset vaikutukset on tarkoitus sisällyttää julkisen talouden suunnitelmaan sen jälkeen, kun asiaa koskeva hallituksen esitys on annettu eduskunnalle. On kuitenkin tärkeää, että jo tässä vaiheessa tunnistetaan tarve uudistuksen onnistuneen toteutuksen edellyttämiin muutoskustannuksiin. Työllisyyspalveluiden vaikuttavuuden kannalta on keskeistä, että TE2024 -uudistus toteutetaan tavalla, joka antaa kunnille palveluiden järjestäjinä mahdollisuuden organisoida palvelut kustannustehokkaasti paikalliset olosuhteet huomioon ottaen ja koko kuntaekosysteemiä hyödyntäen.

SUOMEN KUNTALIITTO

Jarkko Huovinen
johtaja

Erja Lindberg
kehittämispäällikkö

Suomen Kuntaliitto
www.kuntaliitto.fi
etunimi.sukunimi@kuntaliitto.fi

Finlands Kommunförbund
www.kommunforbundet.fi
fornamn.efternamn@kommunforbundet.fi